

Enwer Paşa

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Enwer Paşa TÜRК BÜYÜKLERİ:

► ENVER PAŞA

Büyük bir Türk milliyetçisi ve Turancısı olan Enver Paşa, tarihte mensubu bulunduğu bu yüce fikir ve ülkülerinden dolayı, kendisine en ağır şekilde saldırılan ve eleştirilen

kişililerden birisidir.

1881'de İstanbul'da doğan Enver Paşa'nın babası da kendisi gibi askerdir. 1903'te kurmay yüzbaşı sıfatıyla Harbiye'den mezun olan Enver Bey, 1908 Meşrutiyeti sırasında, Balkanlardaki Bulgar ve Makedon çetecilerle vuruşmaktaydı. Meşrutiyetin ilanı hususunda II. Abdülhamid'e baş kaldıran subaylar arasında olması ve İttihad Terakki'nin içinde de söz sahibi duruma gelmesi, "hürriyet kahramanı" olarak anılmasına yol açmış; bunun ardından da Makedonya'da müfettişliğe atanmış ve 1909'da da Berlin Askeri Ataşeliğine tayin olunmuştur. Belki de Balkanlarda yaşananlardan dolayı Türk'ün Türk'ten başka dostu bulunmadığını anlamış ve Türkçülüğe meyletmiştir. O vatan-millet aşkıyla yanıp-tutuşan, bu uğurda herşeyi ve her görevi gözünü kırpmadan yapan bir Türk milliyetçisiydi. Her insan gibi onun da belki hataları vardır, ama bu onun büyüklüğüne ve Türkçülüğüne gölge düşürmez. Buna bağlı olarak, 1911'de İtalyanlar Trablusgarp'ı işgal etmeye kalkışınca, Enver Bey de herhangi bir netice alamayacağını bile bile oraya gitti. Burada önemli görevlerde bulunduktan sonra, İstanbul'a dönmüş ve 23 Ocak 1913'teki Bab-ı âli baskınında yer almıştır. İktidar İttihad Terakki'nin eline geçince, Enver Bey de hızla yükseldi. Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıklarla çalkalandığı bu yıllarda, 1914'te Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast neticesinde ölmesi üzerine, bu göreve Enver Bey atandı. Bu arada padişaha da damat olması, onun ününü daha da artırdı.

Bugün özellikle birtakım tarihçiler tarafından, Osmanlı Devletini düşüncesizce I. Dünya Savaşına sokan kişi olarak Enver Paşa gösterilmektedir. Esasında Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti tarihçileri çok iyi bilirler ki, I. Dünya Harbi çıkmadan daha evvel büyük Avrupa devletlerinin Osmanlı ülkesi üzerine gizli planları ve andlaşmaları mevcut idi. Savaşın arifesinde Osmanlı devlet adamlarının Rusya ve diğer Avrupa ricaliyile yaptığı görüşmeler ve bunlardan bir sonuç çıkmadığı ortada iken; bizim kanaatimize göre, haksız bir şekilde, harbe girmenin bütün suçunun ve vebalinin Enver Paşa'nın omuzlarına

yıkılması bir insafsızlık, insafsızlıktan öte birtakım art niyetlerden kaynaklanmaktadır, sanıyoruz.

Savaşa girmeden önce Osmanlı Devleti'nin genel durumunu çizmek gerekirse; ölkemiz 93 Harbi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi üst üste patlak veren muharebelerden yorgun, perişan ve önemli bir toprak kaybıyla çıkmıştı. Ordunun elinde doğru dürüst silah olmadığından başka, Osmanlı ekonomik ve siyasi açıdan bir buhran yaşıyordu. Zaten Avrupa'nın gözünde "hasta adam" vaziyetindeki bu memleketin ayağa kaldırılması ya da ipinin çekilerek öldürülmesi yönünde tereddütler vardı. Birkaç sonuçsuz girişimin haricinde, ileriye ve gelişmeye dönük hiçbir çalışma olmadığından, Türkler sanayi ve teknik bakımdan da çağın oldukça gerisinde kalmıştı. Osmanlı'yı asıl zayıflatan neden buydu.

Her halukârda I. Dünya Savaşı çıkacaktı ve harbin büyük bir kısmı Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde cereyan edecekti. Çünkü Fransa ve İngiltere gibi Avrupa devletleriyle, Rus çarlığının yeni sömürgelere sahip olma, hammadde kaynaklarına ulaşma, sıcak denizlere inme gibi idealleri sadece Osmanlı Devleti'nin yönetimindeki bölgelerde kazanılabilirdi. Kim galip gelirse gelsin, Türk ülkesi mutlaka parçalanacaktı. Esasında Avrupa'da bu pastanın paylaşımı hususunda Almanya ile diğerlerinin arası açılmıştı. Almanya da aynı amaçlar için harekete geçmiş, bu yüzden onun dünyaya tek başına hâkim olmasını engellemek isteyen ülkeler karşısına dikilmişlerdi. İngiltere, Fransa veyahut da Rusya'nın Alman topraklarını zapt etmek suretiyle sahip olacağı önemli bir menfaat yoktu. Durum Almanya açısından da benzerdi. Yani onlar da İngiltere ve Batı Avrupa'da hâkimiyet kurmakla bir kazanç sağlayamazlardı. Tarihte olduğu gibi, günümüzde de bu topraklar yeraltı ve yerüstü fakiri bölgelerdir. Dolayısıyla doğruya doğru açılmaktan ve buraların hammadde zenginliklerine ulaşmaktan başka çareleri gözüküyordu.

Vaziyet bu merkezde olunca, Osmanlı hükümeti özellikle Rusya ve İngiltere ile ittifak yapma yollarını aramış; kendisine bu ülkelerce soğuk davranılınca, o da ister-istemez Almanya safında savaşa girmek zorunda kalmıştır. Osmanlı ülkesinin

teklifleri, zamanın en güçlü ülkesi durumundaki İngiltere'nin dikkatini çekmiyor; yeni iktidarın Osmanlı'yı iyi idare edemeyeceklerini düşünüyorlar ve bu yüzden de ta Londra'ya kadar gelen Osmanlı delegelerini sürekli atlatıyorlardı. Bu hususta Osmanlı Devleti Hariciye Nazırlığının girişimleri ortadadır. Hatta maliye nazırı Cevat Bey de Fransa'da ikili görüşmelerde bulunmuş; Talat Paşa Kırım'a giderek, Rus çarına ittifak teklifini götürmüştü. Söz konusu Avrupa devletleri içinde sadece Almanya, açıkça Türklerden toprak talep etmiyordu. "Denize düşen yılana sarılır" misali, Türkler de Almanlara sarıldılar. Her ne kadar Almanlarla olan uzlaşmanın savaştan önce gerçekleştirildiği söyleniyorsa da, hakikatte andlaşma Avrupa'da harp başladıktan sonra, yani 2 Ağustos 1914'te imzalandı. Sözleşmenin önemli maddelerinden birisi Rusya, Almanya'ya savaş ilan ederse, Türkiye Almanya'nın yanında yer alacak, buna karşılık Almanlar da Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunmasına yardımda bulunacaklardı. Yine de Türkler tedbiri elden bırakmamışlar, henüz savaşa hazır olmadıklarından dolayı, bu haberi kimsenin duymaması için gayret etmişlerdi. Hemen aynı gün İngiltere, Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlığını göstermiş, paraları ödendiği halde, İngilizlere sipariş verilen Reşadiye ve Sultan Osman gemilerine el konulmuş; bunun üzerine de Enver Paşa, 5 ağustosta Ruslarla yeniden anlaşma yollarını bulmak için görüşmeler yapmıştır. O, Kafkasya'daki Türk askerini çekme, Balkan ülkeleriyle Rusya arasında bir savaş çıkarsa, Ruslara yardım etme ve Alman kuvvetlerini Türk topraklarından uzaklaştırma hususunda söz veriyordu. Buna karşılık da, Trakya'dan biraz arazi ile Adalar Denizi'ndeki bazı adaları istedi. Bu arada Cemal Paşa'nın da İngiltere ile tekrar anlaşma zeminleri araması boşa çıktı. Bir kez daha vurgulamak gerekirse, Türkler harbe sadece Enver Paşa'nın maceraperestliği yüzünden dahil olmadılar. Belki de başka çıkar yol bulunmadığından, böyle bir karar alındı. Şartlar Türkleri savaşa girmeye zorlayınca, 29 Ekim 1914'te Goben ve Breslav adlı iki Alman harp gemisine Türk bayrağı çekilerek, Karadeniz'deki bazı Rus limanları topa tutturuldu. Zaten

Almanya da Türklerin bir an önce savaşa girmesini istiyordu. Çünkü onlar birkaç cephede harp ettiklerinden başları sıkışmış, iyice bunalmak üzereydiler. Eğer Türkler Ruslara karşı bir cephe açacak olurlarsa, Rus kuvvetlerinin büyük bir kısmı doğuya kayacak, bu suretle batıda Almanya ile Avusturya rahat bir nefes alacaklardı. Süveyş Kanalı'nın kontrolü ve Arabistan'daki çarpışmalar sayesinde de İngilizler önemli bir miktarda ordusunu bu cephede tutacak ve buna bağlı olarak da Almanlar İngilizlerle daha fazla uğraşacaklardı. Bir de Müslüman bir ülkenin Hristiyanlar tarafından saldırıya uğraması, Rusya'nın ve İngiltere'nin tahakkümü altında yaşayan Türk ve Müslümanların infialine yol açacaktı ki, bu durum bile onların başını ağrıtmaya yeterliydi. Nitekim I. Dünya Harbi sırasında hem İngiliz sömürgelerindeki nümayişler, hem de Rusya'daki Türk ayaklanmaları ve Rusya Türklerinin çeşitli yollarla Osmanlı Devleti'ne yardım etmeye çalışmaları, bunun delilidir. Dolayısıyla Avrupa'daki savaştan kısa bir süre sonra kavgaya iştirak eden Türkler, Almanya ile yan yana çarpışmaya başladı.

Yine onun Sarıkamış harekâtını gereksiz yere yaptığı iddiasında olanlar vardır. Eğer on binlerce şehite rağmen Allahüekber Dağlarında Ruslar durdurulmasaydı, belki Anadolu'nun içlerine kadar girecekler ve doğu sınırlarımız da böyle olmayacaktı. Enver Bey, Sarıkamış çarpışmalarının ardından Mustafa Kemal'le görüşmüş ve onun Çanakkale'de 19. Tümen'e kumandan tayin edilmesini sağlamıştı. Harbin bitiminde, Anadolu'da Milli Mücadele'nin başlaması ve vatansever subayların tamamının Mustafa Kemal'in etrafında birleşmeleri üzerine o da Kafkasya'ya geçmiş; Türkistan Türklerinin kurtuluş savaşına kendisini adanmıştır.

1920'deki Bakü Kurultayına katılan ve burada bir konuşma yapan Enver Paşa'yı artık bütün Rusya Türkleri tanımıştı. Bu arada İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı ismi altında, emperyalizm ve kapitalizmle mücadele için bir teşkilat kurma teşebbüsünde de bulundu. O, doğudan başlayarak büyük Turan Devletinin teşekkülü hususunda planlar yaptı. Belki şimdiye kadar gözden kaçan bir konuya da değinmemiz gerekir ki, Türk Bolşeviklerin

Turancılık fikirlerinin temelinde de onun tesiri olmalıdır. Osmanlı Devleti'nin bir paşasının Türkistan'a gelmesi, büyük Türk birliğinden bahsetmesi, bize göre onları şevklendiren önemli etkenlerdendir. O sadece Türklerin değil, umum ezilen Doğu halklarının selametinin Türk-Turan Devletinin gerçekleşmesine bağlı olduğunu görüyordu ki, bunun için çevre ülkelerle de irtibat halindeydi. Enver Paşa'nın buna yönelik gayretlerinin, ekonomik, siyasi ve askeri çalışmalarının hakikaten ciddi bir araştırmaya ihtiyacı vardır. Bugüne kadar çeşitli hatıratlardan yola çıkılarak yapılan incelemeler çok cılız kalmış; akademik mahiyette bir girişim henüz ortaya konmamıştır. Dolayısıyla Enver Paşa'nın doğudaki faaliyetleri hakkındaki bilgiler kulaktan dolma şeyler olup, çoğu arşiv vesikalarına dayanmamaktadır. Tarih araştırmacılarının bu konu üzerinde durmaları lazımdır.

Rusya'da bulunduğu sürece başından pek çok macera geçen Enver Paşa, burada başta Lenin olmak üzere Çiçerin ve Zinovyev gibi ünlülerle de konuşmalar yaptı. Ayrıca onun Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki görüşmelerde aracılık ettiği söylenmektedir. Bakü Kurultayı öncesinde, Rusya'nın Anadolu'daki Milli Mücadele'ye yardımda bulunmaları tavsiyelerini ileten Enver Paşa, eylül ayının başındaki kongrede umduğu neticeleri alamadı. Bunun üzerine evvela Almanya'ya, arkasından da İsviçre'ye giderek, orada çeşitli temaslar içinde oldu. 1921'de Moskova'ya dönerek, burada Çiçerin ve Ankara'dan yollanan Bekir Sami Bey ile görüştü. Daha sonra Mustafa Kemal'e bir mektup gönderdi. Rusya'daki genel durumu ve temaslarını bildirdikten başka, gayet nazik bir dille; Rusya'dan gelecek her türlü yardımın alınmasını, bunun Anadolu'daki harekete güç katacağını bildirmiştir. Ve mektubunda o şöyle devam ediyordu: "...beni kendinize rakip olarak telakki ediyorsanız, yanılıyorsunuz. Bu aklımdan geçmemiştir. Bizce memleketin kurtuluşu esastır. Bunu Ferit Paşa gibi ihtiyar bir herif bile yapsaydı, ona da hürmet eder, yardımda bulunurdum. Cenab-ı Hakk'ın şimdiye kadar size yaver kıldığı talihinize biz de hürmet ederiz. Ben bir idealin peşindeyim. O da İslam'ı ezen Avrupalılarla savaşmak, Müslüman

ve Türkleri harekete geçirmek.. .Şimdi ben hürmetle gözlerinizden öper, Cenab-ı Hakk'tan senin için yücelikler, İslam'a ve vatana büyük muvaffakiyetler dilerim".

Özellikle Enver Paşa'ya karşı, kendisini Divan-ı Harp'ten kurtardığı Kazım Karabekir'in büyük bir düşmanlık içerisinde bulunması dikkat çekmektedir. Muhtemelen onun kininin ardında bu sırada yaşadığı eziklik de vardır. Karabekir hatıralarında; Enver Paşa'yı Türkiye'den uzak tutması hususunu, bunun memleketin selameti için lüzumlu olduğunu birtakım gerekçeleriyle kendi zaviyesinden açıklıyor. Zaten Enver Paşa'ya isnat ettiği pek çok suçlama, Paşa'nın bizzat yaptığı veya düşündüğü şeyler değildir. Kazım Karabekir'in kafasında yorumladığı tahminlerden ibarettir. Milli Mücadele sırasında Enver Paşa'dan en çok çekinmesi lazım gelecek kişi olan Mustafa Kemal Atatürk bile, açıktan açığa Enver Paşa'ya karşı bir husumet beslemiyor. Nutuk'ta sadece bir yerde onun ismini anar ve orada da "rahmetli Enver Paşa" der. Hatta bunlar bir yana Enver Paşa, Atatürk ile çalışabileceğine dair fikirlerini mektuplarında yazıyor. Bizce, Enver Paşa'dan esasında Kazım Karabekir korkmuştur. Çünkü Mustafa Kemal ile anlaşıp, Doğu ordularının sevk ve idaresini Enver alsaydı, Karabekir'in hiçbir hükmü kalmayacaktı. Bu yüzden Ankara Hükümeti ile Enver Paşa'nın arasını soğuk tutmak için asıllı, asılsız haberlerle elinden geleni yapmıştır. Ve söylediği gibi asla Türk halkı ne Abdülhamid'e, ne de Enver Paşa'ya karşı bir nefret hissi beslememiştir.

Anadolu topraklarına yönelik Yunan taarruzu başladığında, yanındakilerle beraber Batum'a gelen Enver Paşa Anadolu'ya geçmeyi mutlaka düşündü. Ama Milli Mücadele sürerken Mustafa Kemal ile Enver Bey irtibat halindeydiler. Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal Harbi sırasında ve sonrasında Türkiye'yi rahatsız etmemesini Enver Paşa'dan istemiştir. Belki bu yüzden Rusya'da biraz vakit geçirdikten sonra Sakarya Zaferinin kazanılması üzerine, Türkiye'de bir karışıklığa sebebiyet vermemek için birlikte olduğu bazı Teşkilat-ı Mahsusacılarla, 1921 Ekiminde Türkistan'a gitmiştir. Onun burada "yaşasın Turan, yaşasın Enver Paşa, yaşasın din-i Muhammedi"

nidalarıyla karşılanması, son derece manidardır.

Ayaklanmanın liderleri ilk önce Mehmed Emin Beğ başkanlığında Fergana hükümetini kurmuşlardı. Sonra Enver Paşa Türkistan'a gelince hareketin önderliğini üzerine almıştı. Enver Paşa daha önce Bakü'de toplanan Doğu Milletleri Kongresi'nde Türkistan'ın durumunu öğrenmiş, bütün olumsuz şartlara rağmen mücadeleye girmekten geri durmamıştı. Enver Paşa, Bakü yoluyla Türkmenistan'ın Aşkabat şehrine vardığı zaman Gürcistan'dan Moğolistan'a kadar bağımsızlık için kımıldanmalar vardı. Halk onu "Yaşasın Turan, yaşasın Enver Paşa, yaşasın din-i Muhammedî" diye karşıladı.

O yeterince hazırlanmadan Buhara ve Fergana'dan mücadeleye başladı. Kazım Karebekir'e yazdığı mektupta, Buhara ve çevresinin gerçekten çok cahil olduğunu vurguluyordu. Hürriyet fikirlerinden dolayı Hindistan ve Afganistan'da kendisini tehlikede hisseden İngilizler ve Buhara'nın işbirlikçileri bu bağımsızlık hareketine karşı cephe aldılar. Seksen yaşındaki Türkmen mücahid Togay Sarı ile Kur'an, ekmek ve tuz üzerine yemin eden Enver Paşa'ya diğer beylerden İbrahim inanmamış, yanındakilerin silahlarını da toplayarak, onu göz hapsinde tutmuştu. Araya Afgan hanı ile Buhara emirinin dayısının girmesi suretiyle işler düzeldi. Hatta 400 Afgan gönüllü ile 400 tüfek kendisine yollandı. Enver Paşa evvela Duşenbe'yi Ruslardan kurtardı ama Türkistanlıların tamamından yardım alamadığı gibi, bu sırada İngiliz ve Rus fitneleri yüzünden Afganistanlı Türk grupları yanından ayrıldı.

Daha sonra Ruslar, Basmacıların üzerine gönderdikleri kuvvetlerin sayısını artırdılar. 8 Mayıs 1922'de Türklere karşı iki koldan harekete geçmiş olan Rus kuvvetleri, dağınık şekilde bulunan 30.000 kişilik Enver Paşa'nın güçlerini parça parça yendiler ve bu birlikler dağıldı. 19 Mayıs 1922'de onun Sovyet Rusya'ya bir ültimatoma vererek, Kızıl Ordu'nun Türkistan'ı derhal terk etmesini istediğini de görüyoruz. Yanında 1000-1500 kişi kalan Enver Paşa'nın Ruslar ile göğüs göğüse çarpışmaya girmeden önceki son sözleri şunlar olmuştur: "Türkistan için mutlaka savaşmalıyız. Başarırsak gazi, başaramazsak şehitiz. Alinyazımızda ne varsa o olacaktır.

Bundan korkmuyoruz. Böyle köpek gibi Rus zulmünde yaşamaktansa, atalarımızın yaptığı gibi şerefle öleceğiz. Bizleri takip edenlerin hürriyet ve mutluluğunun emniyeti bizlerin ölümü göze alabilmemizle mümkün olacaktır”.

Rus kuvvetleri karşısında tutunamayan Enver Paşa, Duşenbe yakınlarındaki Belcivan köyüne çekildi. Beraberinde birkaç Anadolu Türkü askerle, Türkistanlı kalmıştı. 4 Ağustos 1922’de Kurban Bayramının 2. günü, bir Tacik’in yol göstermesiyle ilerleyen Rus ordusu üzerine, öleceğini bile bile siperinden çıkarak, tek başına yürüdü. Biri kalbine, diğerleri değişik yerlerine isabet eden beş kurşunla yere yığıldı. Anadolu’da başlayan fırtınalı bir hayatın ardından, Türkistan’da Rusların Türklere yaptıkları kötü muameleleri görünce, birden bire Türkiye hayallerini de bırakıp, Türkistan için mücadeleye giren, Türk ırkının bu kahraman evladı, millet ve şeref uğruna şehit düştü. Üstünde sıradan bir asker elbisesi bulunan Enver Paşa’yı Ruslar tanıyamadı. Daha sonra toplanan 20.000 kişilik bir grup onu Çeken Tepe’sine ilahilerle defnettiler. Ve Buhara’daki ulema onun şimdiye kadar gelmiş-geçmiş en büyük evliya olduğunu söyledi.

Enver Paşa’nın şehadeti herkesi bir üzüntüye itti. Çünkü Türklük için, din için, Turan için bayrak açan bir abide şahsiyet vurulmuş, Türkistan’ın bütün ümitleri neredeyse suya düşmüştü. Türkistanlı onu gönülden sevmiş, bir umut ışığı olarak bilmiş ve kendi başına geçirmişti. Enver Paşa’nın ölümü vesilesiyle birçok halk şairi mersiye tarzında şiirler yazmıştır. Fakat bunlar içerisinde bir tane vardır ki, o da Çolpan’ın kaleme aldığı şiirdir ve bütün Türkistan’da zamanında Türkler arasında elden ele dolaşmıştır. Onun yerini alan Hacı Sami ve Mehmet Emin Bey 1937’ye kadar Rusları uğraştırdılar. Enver Paşa’nın bu harekete öncülük etmesine muhalif olan Buhara Emiri, bazı kabile reisleri ve Başkurt lideri Z.Velidi gibi kimseler yüzünden bu ayaklanma hadisesinin başarısızlığa uğradığı da bir hakikattir. Onun dünyadaki son mekânı olan kabri, Türkistanlılarca uzun yıllar ziyaretgâh olarak görülmüştür. Enver Paşa, uğruna şehit düştüğü toprakların koynundan tam 74 yıl sonra alınarak

Türkiye'ye gömüldü. Bu hareketin doğru olup-olmadığı tartışma konusudur. Ancak uğrunda öldüğü topraklar da Türk yurdu olmasından dolayı, onun burada yatmasında hiçbir sakınca yok idi. Her şeyden öte yıllar sonra o topraklarda doğan insanlar, kendileri için binlerce km uzaklıktaki bir diyardan bir kişinin gelerek şehit düşmesi karşısında vatanlarına daha da sıkı sarılacaklardı.

Her zaman bir şeylerle suçlanmak tarihte kaybedenlerin kaderidir. Eğer I. Dünya Savaşını Osmanlı Devleti kazansaydı ve Türkistan'da Enver Paşa başarılı olsaydı, acaba hangimiz onu böyle acımasızca eleştirecektik. O ülkesine ve milletine aşık bir Türk milliyetçisiydi. Hataları ve sevaplarıyla bu milletin bir mensubuydu. En azından birtakım sahte kahramanlar gibi vatanına ihanet etmedi. Onun gereksiz yere Osmanlı Devleti'ni I. Cihan Harbine soktuğu masalına da bugün artık herkes gülmektedir. Tarih elbette ki, herkesi layık olduğu yere oturtacaktır.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ. Taryhy şahslar